

316.334.55(497.5-3Slavonija)
316.334.55(497.5-3Baranja)
338.43(497.5-Slavonija)
338.43(497.5-Baranja)
338.2(497.5)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 25. veljače 2006.
Prihvaćeno: 15. travnja 2006.

Osiromašivanje i nerazvijenost – Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika

Antun Šundalić

Ekonomski fakultet u Osijeku

Ekonomski fakultet
Trg Ljudevita Gaja 7
31000 OSIJEK
e-mail: antun.sundalic@os.htnet.hr

Sažetak

Problem siromaštva i nerazvijenosti autor promatra kao regionalno obilježje unutar hrvatskog društva. Koja je regija siromašnija u okviru nacionalne države pitanje je na koje svakako utječu gospodarska i demografska struktura, ali za hrvatsko društvo i posljedice rata.

Slavonsko-baranjska regija u Hrvatskoj je tradicionalno prepoznatljiva po ruralnosti i poljoprivredi. U zadnjem se desetljeću regija sve više prepoznaje kroz obilježja depopulacije, deindustrijalizacije i nezaposlenosti, a koja kada se dodaju prvima – ruralnosti i poljoprivredi – dobivaju zajednički nazivnik u besperspektivnosti i osiromašivanju donedavno hranom i poslom bogate regije. Gdje su uzroci ovoj promjeni i kako stanovništvo Slavonije i Baranje prihvaća postojeće stanje, autor analizira na temelju teorijskih nalaza i statističkih pokazatelja, ali i rezultata provedenog istraživanja. Doživljava li se u ovoj regiji osiromašivanje kao situacijska prisila ili je ono već u fazi zaživljavanja kulture siromaštva, također je pitanje kojim se autor bavi u ovome radu.

Ključne riječi: *siromaštvo, osiromašivanje, nerazvijenost, tranzicija, Slavonija i Baranja*

1. UVOD

Dvadeseto je stoljeće završilo s ozbiljnim upozorenjima na porast siromaštva i globalne nejednakosti. Rasprave o budućnosti svijeta polazile su od ove teme i vraćale joj se. Neomaltuzijanski strah se nastojao otkloniti tvrdnjom da ova Zemlja raspolaze s dovoljno sirovina, energije i hrane za prehranjivanje i relativno visok standard stanovništva. No, *kada dovoljno nije dovoljno*, uzroke treba tražiti u međunarodnoj politici raspodjele prihoda (C. Freeman, M. Jahoda, 1980.). Nacionalne su države postale sve manje utjecajan faktor na kretanje globalne raspodjele. Novo tržište (svjetsko), novo oruđe (internet, telefonske i medijske mreže), novi akteri (WTO, multinacionalne korporacije, NGO), nova pravila (multilateralni trgovinski sporazumi, intelektualno vlasništvo i usluge, ograničen djelokrug nacionalne politike) – obilježja su razvoja svjetskog kapitalizma s kraja dvadesetog stoljeća (UNDP Report 1999, 2000:341). Njegovom je širenju također doprinijelo urušavanje socijalističkog svijeta. Ideološke su barijere tako nestale pa se je svijet sve više prepoznavao globalno kapitalističkim. Nova otkrića u znanosti, nove tehnologije, brza komunikacija, sve je to upućivalo na hod prema ujednačenijem svijetu, no dogodilo se upravo suprotno.

Ulrich Beck ističe razdoblje od 1960. do 2000. godine u kojemu su 20 % najbogatijih u svijetu podigli udio svog bogatstva sa 70 na 90 % u ukupnom svjetskom bogatstvu, dok je 20 % najsiromašnijih svoj udio u tom bogatstvu smanjio s 2,3 na 1 %.¹ Ta su desetljeća neočekivanog mira i bogatstva jednima donosila moć i izobilje, a drugima propast u gomilanju dugova i siromaštva. (Beck, 2004:50,55) Kako imovina nije društveno obvezujuća, upozorava F. J. Radermacher, problem globalne nejednakosti i siromaštva se produbljuje. Na djelu je *globalni aparthejd*, svjetska nejednakost puno veća nego u najnepravednijih država. Nepravda, koja je izvor nejednakosti, je ključno obilježje svjetske ekonomije. To je posebno izraženo kroz skrivenu, krupnu pljačku Juga odljevom "mozgova" na Sjever. Sjever je tako u proteklih sto godina gospodario na račun Juga, što je svojevrsni parazitizam Sjevera nad Jugom, tvrdi Radermacher (Radermacher, 2003:50-71).

Stvaraju se globalne okolnosti u kojima se više ne očekuje socijalna pravednost nacionalnih država, a moć nadnacionalnih sustava i snaga u tome je još uvijek nedokazana. Nacionalne politike nisu više krivci siromaštva nacija, već to postaje globalno tržište. Od nacionalnih se država očekuje ublažavanje siromaštva² u vlastitim granicama, ne i njegovo trajno rješavanje. To su bile ujedno okolnosti u kojima je hrvatsko društvo počelo tranziciju, gospodarsku, političku, kulturnu i, dakako, socijalnu.

2. HRVATSKA STVARNOST

Hrvatska se novija stvarnost već petnaestak godina označava post-socijalističkom i tranzicijskom. Ta je stvarnost u mnogome još uvijek pod utjecajem polustoljetne socijalističke svijesti o pravu na raspodjelu, no ne baš i na obvezu i odgovornost u stvaranju nečega što će se dijeliti. Zaživljenu socijalističku ideologiju podnošenja egzistencijalne sigurnosti niskog standarda i nadu u bolje sutra nepovratno je istisnula realnost posvemašne nesigurnosti i neizvjesne sutrašnjice koju transparentno potvrđuje globalni kapitalizam današnjice. Premda se orijentacija na tržište pozivala na argumente kapitalističkog razvoja i potrošačkog izobilja, ona se vrlo brzo tranzicijskim društvima pokazala kao mogućnost koju tek treba dohvatiti u teškoj utakmici s tehnološki i organizacijski znatno moćnijim konkurentima. No, naslijede-

¹ Slične podatke navodi i F. J. Radermacher tvrdeći da 20 % ljudi raspolaže s 80 % prihoda, dok 80 % njih raspolaže s preostalih 20 %. Također navodi da 300 najbogatijih pojedinaca u svijetu raspolaže bogatstvom većim nego što posjeduje 50 % (oko 3 milijarde) najsiromašnijeg svjetskog stanovništva. (Radermacher, 2003:123,101) P. Singer navodi podatak da 15% svjetskog stanovništva (najbogatije države) raspolaže s 80% ukupnog bogatstva, dok 46% najsiromašnijih raspolaže s 1,25% svjetskog bogatstva. Omjer bogatstva bogati – siromašni dosegao je brojku 74:1. (Singer, 2005:83-84).

² Jedan od primjera prividnog ublažavanja siromaštva je i tzv. trgovina kvotama emisije plinove. Siromašne zemlje prodaju svoje kvote koje ne mogu ispuniti razvijenima koji time koriste siromaštvo i nerazvijenost drugih zemalja za svoje daljnje bogaćenje i povećanje razlike bogati – siromašni (Singer, 2005:48). Primjer prividne brige za siromašne je i u pokušaju nametanja metoda kontracepcije kako bi se smanjio porast stanovnika siromašnih zemalja čija su prirodna bogatstva (posebice nafta) potrebni bogatima za održavanje vlastitih pozicija moći i bogatstva (Engdahl, 2005:128-136).

đeno siromaštvo, neizgrađen odnos odgovornosti prema vlasništvu, niska razina tehnološke opremljenosti i tržišne educiranosti, kao i slabo funkcioniranje demokratskih institucija – neki su elementi koji realno prikazuju stvarnost tranzicijskih društava i ne daju mogućnost brzog porasta životnog standarda i zaživljavanja potrošačkog mentaliteta za većinu građana tranzicijskog dijela Europe.

Kroz učinke privatizacije hrvatsko je društvo, kao i ostala tranzicijska, postalo svjesno da blagostanje nije opće obilježje kapitalizma. Otkrivena je i loša strana privatizacije: privatizacija bez socijalne hipoteke, vlasništvo za osobne koristi, kratkoročna dobit bez poduzetničkog rizika, dominiranje vlasništva nad radom – postali su čvrsti temelji širenja nejednakosti i siromaštva. To se je posebice intenziviralo u ratom opustošenim područjima koja se vrlo sporo demografski i gospodarski oporavljaju. No, je li na takvim temeljima hrvatsko društvo danas postalo duboko podijeljeno tako da je siromašenje stvarnost jednog dijela, a bogaćenje drugog?

Polariziranost socijalne zbilje prema mogućnostima zadovoljavanja potreba i bogatstva želja koje određene socijalne skupine razvijaju, već je dugo prisutna u svijetu tržišnih sloboda, svijetu materijalizma, konzumizma, individualizma i relativizma. Potrebe kao egzistencijalne, pred-kulturne, nužne za fizičko i socijalno postojanje objektivno pripadaju svima. Njihovo, pak, udovoljavanje nije za sve jednako ostvarivo. Posebice to nije slučaj kod razvijanja i zadovoljavanja želja. Želje su subjektivna stvar socijalnih aktera te ih obilježava relativnost, luksuz, trivijalnost, a ne egzistencijalnost (Slater, 1998:316).

Iz obilježja potreba i želja jasan je slijed: *želje* su uglavnom stvar dosega kulture i izbora pojedinca, skupine ili zajednice; *potrebe* su, međutim, uvjet i potvrda postojanja. U današnjem civilizacijskom trenutku skloni smo podržati dvostruka mjerila: s jedne strane zagovaramo pluralizam želja bogatih društava, s druge se zalažemo za prava na zadovoljenje osnovnih potreba siromašnih. Takva globalna polarizacija³ prava na želje i potrebe postaje sve više praksa i u okvirima nacionalnih država.

Hrvatsko je društvo već petnaestak godina u ozbiljnoj napetosti između želja i potreba. Ta se napetost može opisati različitim razinom mogućnosti jednog dijela društva u odnosu na drugi glede *zadovoljenja potreba i razvijanja želja*. Onaj dio društva koji ostvaruje sve osnovne potrebe (bogat i utjecajni dio, manjinski, gornji sloj), razvija vrlo široku lepezu želja koje može ostvariti. Ostatak društva (brojniji dio, srednji i donji sloj) brine oko ostvarivanja osnovnih potreba pa onda ima vrlo sužen prostor za izražavanje želja (taj je prostor, dakako, znatno širi kod srednjeg sloja u odnosu na donji, najsiromašniji sloj društva). Premda je društvena stratifikacija globalno prihvaćeno obilježje kapitalizma, u hrvatskom se društvu ona događa ubrzano i, vrlo često, bez prihvatljivih argumenata (kao što je npr. tržišna utakmica)

³ Sve izraženija "dualizacija modernog društva" je posljedica polarizacije na dvije glavne skupine, upozorava P. Bejaković. Na jednoj je strani skupina sigurnih i utjecajnih zaposlenih osoba, a na drugoj skupina onih koji manje-više isključeni iz glavnih tokova života, a to su dugotrajno nezaposleni i(li) samohrani roditelji. (Bejaković, 2001:345)

koji bi opravdavali naglo bogaćenje pojedinaca, a što je povezano s širenjem socijalne nesigurnosti i siromašenjem širokog sloja društva.

Tablica 1. Hrvatsko gospodarstvo (prema poslovanju 68981 tvrtki)

Županija	Ostvarena dobit u 2004. (VA)	Efikasnost intelektualnog kapitala u 2004. (ICE)
Zagrebačka	5.010.379.100	2,34
Krapinsko-Zagorska	1.579.177.728	2,21
Sisačko-Moslavačka	1.587.549.346	1,77
Karlovačka	2.314.169.124	2,41
Varaždinska	3.121.852.423	2,03
Koprivničko-Križevačka	2.127.143.068	2,12
Bjelovarsko-Bilogorska	1.398.446.319	2,03
Primorsko-Goranska	6.742.001.568	2,14
Ličko-Senjska	370.675.254	2,11
Zadarska	2.034.254.002	2,48
Šibensko-Kninska	851.842.126	1,57
Splitsko-Dalmatinska	6.301.060.346	1,80
Istarska	6.325.688.434	2,49
Dubrovačko-Neretvanska	1.898.796.852	1,98
Međimurska	1.883.297.187	2,02
Grad Zagreb	57.954.133.173	2,59
Osječko-Baranjska	3.788.927.138	1,96
Požeško-Slavonska	719.738.518	1,75
Vukovarsko-Srijemska	1.349.756.459	2,06
Brodsko-Posavska	1.189.228.132	1,79
Virovitičko-Podravska	699.520.948	1,84
Ukupno RH	109.247.637.244	2,34

Izvor: Intelektualni kapital, HGK-Fina, Zagreb, srpanj 2005.

Pođemo li od stare liberalne teze da je bogato društvo, društvo bogatih pojedinaca, možemo se upitati nije li onda i siromašno društvo, društvo siromašnih pojedinaca, ako su ti pojedinci brojni toliko da su relativna većina u društvu. Dakako, ovdje treba odrediti što podrazumijevamo pojmom siromašni pojedinac. Pojedinac je siromašan kada su mu u nekom društvu nedostupni materijalni i kulturni resursi⁴. Uobičajilo se razlikovati apsolutno i relativno siromaštvo. *Apsolutno* siromaštvo je stanje u kojemu su pojedincu nedostupna sredstva potrebna za puko preživljavanje. *Relativno* siromaštvo se određuje unutar nekog društva kroz uspoređivanje raspoloživih sredstava između različitih pojedinaca ili skupina. Razina relativnog siromaštva vrlo se razlikuje kod zemalja Trećeg svijeta u odnosu na razvijeni svijet. Kada bi se uspoređivao prosjek dohotka, tada bi većina zemalja Trećeg svijeta u stvari bila na razini apsolutnog siromaštva (Marshall, 1998:516).

⁴ Siromaštvo se određuje, tvrdi D. Bejaković, kao nemogućnost zadovoljavanja materijalnih potreba, posebice za hranom, ali i nemogućnost osiguranja smještaja, sredstava za rad i druge imovine. Ono označava nedostatak više izvora koji vodi neodgovarajućoj prehrani i nezadovoljavanju osnovnih potreba. (Bejaković, 2005:96)

Priđemo li Hrvatskoj kao zemlji u razvoju, tada je realno očekivati izraženu socijalnu nejednakost među pojedincima, obiteljima i društvenim skupinama. No, isto tako, realnost je i neravnomjerna raspoređenost gospodarskih resursa i ostvarenog dohotka unutar države, a što ima kao posljedicu neravnomjeran razvoj pojedinih regija. Otuda je uobičajeno govoriti o razvijenim/bogatim i nerazvijenim/siromašnim županijama/regijama u Hrvatskoj. Pogledamo li rezultate poslovanja tvrtki u Hrvatskoj po županijama (Tablica 1.) uočljiva je nejednakost u efikasnosti (ICE) i ostvarenoj dobiti (VA). Pojedine županije odskaču (Grad Zagreb, Zadarska, Istarska i Zagrebačka županija), dok su neke znatno ispod prosjeka Hrvatske (npr. pet slavonskih županija, uz dvije dalmatinske i Sisačko-moslavačku).

Tablica 2. BDP per capita po hrvatskim županijama za 2003. i 2004. godinu

ŽUPANIJA	GDP 2003.	GDP 2004.	Razlika u \$	Razlika u %
Zagrebačka	3326	5081	1775	52
Krapinsko-Zagorska	2724	3482	758	27
Sisačko-Moslavačka	1045	2689	1644	157
Karlovačka	4470	5126	656	15
Varaždinska	4225	5306	1081	26
Koprivničko-Križevačka	4461	5367	907	20
Bjelovarsko-Bilogorska	2305	3300	996	43
Primorsko-Goranska	5662	6931	1269	22
Ličko-Senjska	1350	2169	819	61
Zadarska	3542	3943	401	11
Šibensko-Kninska	1992	2370	378	19
Splitsko-Dalmatinska	3832	4268	436	11
Istarska	9147	9628	481	5
Dubrovačko-Neretvanska	3992	4854	861	22
Međimurska	4115	4995	879	21
Grad Zagreb	19125	23361	4236	22
Osječko-Baranjska	2775	3600	825	30
Požeško-Slavonska	2429	2634	204	8
Vukovarsko-Srijemska	1496	2070	574	38
Brodsko-Posavska	1650	2113	463	28
Virovitičko-Podravska	2369	2352	0	0
Prosjeak RH	6305	7732	1427	23

Izvor: *Intelektualni kapital, HGK-Fina, Zagreb, srpanj 2005.*

Ovo zaostajanje Slavonije i Baranje (prosječna efikasnost svih pet županija u 2004. je 1,88) za prosjekom RH (koji je u 2004. 2,34) može se tumačiti i kao osiromašivanje regije. Riječ je o dinamičkom procesu, ne stanju, koji može rezultirati socijalnom isključenošću na osobnoj razini (Šućur, 2001:17), ali i periferizaciji cijele regije. U ovoj se regiji, možemo ustvrditi, ne stvaraju pretpostavke razvitka već *uglavnom zadovoljavanja potreba*, pa se za većinu i želje svode na egzistencijalne potrebe. Tako je svijest o preživljavanju potisnula svijest o dohvatljivom izobilju koje se u tržišnim okolnostima toliko očekivalo.

To još više potvrđuje razlika među županijama u društvenom bruto proizvodu po stanovniku (Tablica 2.). Treba napomenuti da je ovako veliki porast u 2004. u odnosu na godinu prije više posljedica pada vrijednosti američkog dolara nego gospodarskog buma. To, međutim, ne dovodi u pitanje uočene razlike među županijama. Daleko iznad svih je grad Zagreb s 23361 \$ po stanovniku 2004. godine. Pet slavonskih županija prosječno postižu 2554 \$ po stanovniku, što je također veliko zaostajanje i za hrvatskim prosjekom od 7732 \$ po stanovniku.

3. SLAVONIJA I BARANJA

Današnju Slavoniju i Baranju i dalje obilježava naslijeđena ruralnost. Premda su gradovi poput Osijeka, Slavenskog Broda, Vinkovaca, Požege i drugih nešto manjih, privukli više od polovine stanovništva ove regije, ona je i dalje prepoznatljiva kao tradicionalno ruralno i agrarno područje. Takav identitet regije trebao bi biti praćen snagom obiteljske tradicije, konfesionalnom homogenošću i važnošću zajednice, ali i gospodarskom snagom poljoprivrede. Ipak, socijalistička politika industrijalizacije i urbanizacije i ovdje je imala utjecaja posebice u činjenju poljoprivrede besperspektivnom, o državi ovisnoj djelatnosti, u sekularizaciji svakodnevice i oslobađanju pojedinca stega tradicije. Dakle, ova je regija u razdoblju socijalizma dijelila sudbinu ostalih hrvatskih regija pa se ne može njezino današnje stanje izvoditi iz specifične pozicije u socijalizmu. Ispravnije bi bilo ustvrditi da je današnje stanje pojava novijeg datuma, ono je posljedica nejednakosti investicija, stvaranja i raspodjele dohotka u Hrvatskoj. Otuda Slavonija i Baranja trpe *siromaštvo uslijed nejednakosti*, siromaštvo koje je svojevrsna *situacijska prisila* u kojoj je stanovništvo orijentirano na život od trenutka do trenutka (Šućur, 2001:90,51). Ova regija trpi i zaostajanje uslijed negativnih učinaka depopulacije, kao i besperspektivnost koja je posljedica periferizacije na istoku države. Sve to još je potencirano katastrofalnim učincima rata. Preko sto tisuća prognanih, razrušena i opljačkana sela i gradovi istočne Slavonije i Baranje, genocid, kulturocid i ekocid bili su ratna zbilja ove regije (Šundalić, 1999:138-39, Rogić, 1995:16,50-51, Srakić, 1994.). Poslije mirne reintegracije 1997. niti se je dogodila gospodarska obnova, a, naravno, niti demografska.

Opasnost koja prijete Slavoniji i Baranji je u realnoj mogućnosti da se osiromašivanje uslijed nejednakosti i osiromašivanje kao situacijska prisila pretvore u začarani krug po kojemu siromaštvo rađa siromaštvo, krug koji instalira *kulturu siromaštva* sa svojim normama i vrijednostima u širokom sloju stanovništva⁵. Vide li tu opasnost sami žitelji ove regije, okvirno ćemo saznati iz pokazatelja provedenog istraživanja.

⁵ Prema istraživanju Svjetske banke, navodi Z. Šućur, identificirana su obilježja siromaštva u ruralnim kućanstvima Slavonije i središnje Hrvatske. Rizik od siromaštva veći je kod stanovništva koje živi isključivo od poljoprivrede, koje je slabo obrazovano, nezaposleno i koje je samačko (Šućur, 2001:143-58). Sva ova obilježja vrlo su zastupljena u Slavoniji i Baranji. P. Bejaković također upozorava da su ruralne regije središnje Hrvatske i Slavonije najizloženije prijetnji siromaštva (Bejaković, 2001:364)

3.1. Pokazatelji jednog istraživanja

Kako sebe, svoje obitelji i regiju vide sami stanovnici Slavonije i Baranje dijelom će pokazati rezultati provedenog istraživanja. Uzorak je činilo 312 studenata viših godišta Osječkog sveučilišta (Ekonomskog i Filozofskog fakulteta) koji dolaze iz slavonskih i baranjskih obitelji. Riječ je o prigodnom uzorku kojega su činili samo studenti koji žive na području Slavonije i Baranje. Istraživanje je provedeno 11. i 12. travnja 2005. godine.

Istraživanju nije bio cilj utvrditi liniju siromaštva (dakle, razinu prihoda ispod koje se ljudi smatraju siromašnim) za stanovnike ove regije, već subjektivno viđenje stvarnosti u kojoj ispitanici žive. Ta je stvarnost promatrana na osobnoj i obiteljskoj razini, te na razini regije.

a) Stanje u obitelji

Tablica 3. Prihodi u obitelji

Prihodi u obitelji	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Od samostalne djelatnosti u poljoprivredi	14 (4,5)	12 (9,7)	2 (1,1)
2. Od samostalne djelatnosti u obiteljskom obrtu	34 (10,9)	17 (13,7)	17 (9,0)
3. Od plaće ostvarene izvan obitelji	176 (56,4)	58 (46,8)	118 (62,8)
4. Od plaće ostvarene izvan obitelji i samostalne djelatnosti u obitelji	35 (11,2)	16 (12,9)	19 (10,1)
5. Od socijalne pomoći jer nitko ne radi	6 (1,9)	3 (2,4)	3 (1,6)
6. Nešto drugo (mirovina, dječji doplatak, nasljeđe, ...)	47 (15,1)	18 (14,5)	29 (15,4)
7. Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Od 312 ispitanika njih 124 potječe iz seoskih, a 188 iz gradskih obitelji⁶. Sredstva za život njihove obitelji najčešće ostvaruju od mjesečnih plaća za rad izvan obitelji (56,4%), što je ipak izraženije kod gradskih (62,8%) nego kod seoskih obitelji

⁶ Premda je uzorak slučajan, ovu razliku u većoj brojnosti gradskog dijela uzorka od seoskog moglo bi se interpretirati i kao izraženiju potrebu mladih iz gradskih obitelji za visokoškolskim obrazovanjem. Seoska se mlada populacija još uvijek u znatnoj mjeri okreće školovanju za zanimanja koja su na seoskom imanju uvijek dobrodošla. No, razlika se može tumačiti i u povoljnijoj poziciji gradske populacije glede dostupnosti visokog obrazovanja.

(46,8%), kako pokazuje Tablica 3. Očekivana je i razlika u prihodima ostvarenim u poljoprivredi: 9,7 % seoskih i samo 1,1 % gradskih obitelji živi od rada u poljoprivredi. Vrlo je mali postotak obitelji koje žive od socijalne pomoći (1,9%), ali je značajan broj onih koje žive od mirovine i prihoda izvan rada (15,1%).

Gledajući na materijalnu stranu (imovinu), pitanje je kakvom ispitanici vide svoju obitelj. Tablica 4. pokazuje da velika većina vidi svoju obitelj prosječno bogatom (79,2%), gotovo da nema razlike između seoskih i gradskih obitelji (78,2 i 79,8 %). Siromašnih ima nešto više seoskih obitelji (19,4%) u odnosu na gradske (14,9%). Vrlo malo ih sebe smatra vrlo bogatim (samo 10 obitelji, od kojih su 7 gradske), a još manje vrlo siromašnim (samo 3 gradske obitelji).⁷

Tablica 4. Bogatstvo obitelji

Obitelj je	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Vrlo bogata	10 (3,2)	3 (2,4)	7 (3,7)
2. Prosječno bogata	247 (79,2)	97 (78,2)	150 (79,8)
3. Siromašna	52 (16,7)	24 (19,4)	28 (14,9)
4. Vrlo siromašna	3 (1,0)	-	3 (1,6)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Tablica 5. Porijeklo imovine

Porijeklo imovine	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Obitelj je sve stekla sama	187 (59,9)	73 (58,9)	114 (60,6)
2. Dio je stečen, a dio naslijeđen	89 (28,5)	38 (30,6)	51 (27,1)
3. Gotovo sve je naslijeđeno	17 (5,4)	9 (7,3)	8 (4,3)
4. Posjedujemo vrlo malo imovine pa porijeklo nije bitno	18 (5,8)	3 (2,4)	15 (8,0)
5. Nisam siguran	1 (0,3)	1 (0,8)	-
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Ova "neočajavajuća" samoprocjena bogatstva vlastitih obitelji odnosi se na prihode i imovinu (kuća, stan, poljoprivredno zemljište, automobil i drugo). Kako je, pak, koja obitelj došla do postojeće imovine pokazuje Tablica 5. Najzastupljeniji je

⁷ Nije li ovo inzistiranje na prosječnosti u bogatstvu učinak bivšeg socijalizma u kojemu je bilo osobito nepopularno isticati vlastito bogatstvo?

odgovor "obitelj je sve stekla sama" (59,9%) i gotovo je identičan kod seoskih i gradskih obitelji (58,9 i 60,6%). Mali broj obitelji živi na naslijeđenoj imovini (ukupno 17 ili 5,4%), nešto više na selu (9 ili 7,3%) nego u gradu (8 ili 4,3%). Postoji i mali broj onih koji misle da im je imovina vrlo mala pa je i njezino porijeklo nebitno (za odgovor 4. je 18 (5,8%) obitelji, ovdje su znatno brojnije gradske (15 ili 8%) od seoskih (3 ili 2,4%) obitelji).

Jesu li obitelji zadovoljne životom obzirom na postojeću imovinu i prihode u usporedbi sa životom prije osamostaljenja Hrvatske? Odgovori u Tablici 6. pokazuju da točno polovina ispitanika misli kako njihove obitelji žive lošije nego prije (na selu je taj broj nešto niži – 47,6%, nego u gradu – 51,6%). Bolje nego prije živi ih samo 16,7% (više je takvih obitelji u gradu - 18,6% nego na selu - 13,7%). Također se može primijetiti da se seoske obitelji više opredjeljuju za odgovore 2 ("živi jednako kao i prije") i 4 ("ne mogu ocijeniti") – čak 38,7%, od gradskih – 29,8%. To se može dovesti u vezu s činjenicom da je veći broj gradskih obitelji oslonjen isključivo na prihode od rada izvan obitelji pa im je jednostavnija usporedba s prijašnjim prihodima, dok se jedan dio seoskih obitelji oslanja i na prihode od poljoprivrede i drugih samostalnih djelatnosti koje ni prije ni danas nisu sigurni i izdašan izvor prihoda (vidi Tablicu 3.).

Tablica 6. Kako žive obitelji danas?

Kako danas živi obitelj?	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Živi bolje nego prije	52 (16,7)	17 (13,7)	35 (18,6)
2. Živi jednako kao i prije	71 (22,8)	30 (24,2)	41 (21,8)
3. Živi lošije nego prije	156 (50,0)	59 (47,6)	97 (51,6)
4. Ne mogu ocijeniti	33 (10,6)	18 (14,5)	15 (8,0)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Ovih nekoliko podataka iz prethodnih tablica (3 - 6) govori nam da se stanje u slavonsko-baranjskim obiteljima može prikazati na dvije razine: 1. razina *obiteljskog ponosa*: velika većina obitelji žive od rada, većinu imovine stekle su same, smatraju se prosječno bogatim; 2. razina *obiteljske realnosti*: većina obitelji smatra da danas živi lošije ili jednako kao i prije osamostaljenja Hrvatske. Dakle očekivano izobilje kapitalizma samo je manjina osjetila.

b) Stanje u regiji

Može li se i govor o Slavoniji i Baranji sažeti u kategorije zavičajnog ponosa i realnosti stanja u regiji? Kako su anketirani žitelji same regije, očekivati je i jedno i drugo. Tako već kod pitanja "Kako žive stanovnici Slavonije i Baranje?" uočavamo prevladavanje *skromnosti* i *siromaštva* (odgovore 2 i 3 – žive skromnije, više je siro-

mašnih – prihvaća 67 % ispitanika). U tome su gotovo isti postoci u selu (67,8%) i gradu (66,5%). Manje od petine (17%) ih misli da žive kao i drugi u Hrvatskoj, dok ih 16% ne mogu ocijeniti kako žive (Tablica 7).

Tablica 7. Život stanovnika Slavonije i Baranje

Kako žive stanovnici Slavonije i Baranje?	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Žive kao i drugi u Hrvatskoj	53 (17,0)	22 (17,7)	31 (16,5)
2. Žive skromnije o drugih u Hrvatskoj	110 (35,3)	41 (33,1)	69 (36,7)
3. Više je siromašnih nego drugdje	99 (31,7)	43 (34,7)	56 (29,8)
4. Ne mogu procijeniti	50 (16,0)	18 (14,5)	32 (17,0)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Takav skromniji i siromašniji život *nije posljedica siromaštva regije* (Tablica 8.), tvrdi velika većina ispitanika: da je bogatija i podjednako bogata misli njih čak 89,4%. Svijest o bogatstvu Slavonije i Baranje izraženija je kod gradskih ispitanika (45,2% ih se opredjeljuje za tvrdnju 1.) u odnosu na 39,5% seoskih, dok je kod seoskih izraženije mišljenje o podjednakom bogatstvu (49,2% ih se opredjeljuje za tvrdnju 2, u odnosu na 44,7% gradskih). Također treba spomenuti da ih samo 6,7% misli kako je njihova regija siromašnija od drugih regija u Hrvatskoj. Neodlučnih je ovdje samo 3,8%.

Tablica 8. Prirodno bogatstvo Slavonije i Baranje

Glede prirodnog bogatstva Slavonija i Baranja je:	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Bogatija od drugih regija u RH	134 (42,9)	49 (39,5)	85 (45,2)
2. Podjednako je bogata kao i druge regije	145 (46,5)	61 (49,2)	84 (44,7)
3. Siromašnija je od drugih regija	21 (6,7)	9 (7,3)	12 (6,4)
4. Ne mogu ocijeniti	12 (3,8)	5 (4,0)	7 (3,7)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Ako je ovako optimistična i obećavajuća percepcija regije njezinih stanovnika, kako to da u isto vrijeme oni tvrde da žive skromnije i siromašnije od drugih u Hrvatskoj. Danas se Slavonija i Baranja najčešće spominju kao nerazvijena regija pa je logično pitati se što je do toga dovelo. Što sami ispitanici misle čitamo u Tablici 9. Samo ih dvoje (0,6%) misli da regija nije nerazvijena (tvrdnja 5.). Ostali, pak, vide regiju nerazvijenom, ali za *takvo stanje nisu krivi Slavonci i Baranjski* (suprotno misli njih 12 ili 3,8% prema tvrdnji 4.). Najveću krivicu stavljaju na rat i njegove učinke na život u regiji: ukupno ih to misli 40,4%, u gradu znatno više (45,2%) nego u selu (33,1%). Loša privatizacija i zapostavljenost poljoprivrede je glavni uzrok nerazvijenosti za 30,1% ispitanika: to misli više seoskih (34,7%)⁸ nego gradskih (27,1%) ispitanika. No, značajan ih postotak glavnog krivca vidi u lošem političkom i gospodarskom menadžmentu: ukupno 25% ispitanika (28,2% seoskih i 22,9% gradskih). Spojimo li 1. i 3. odgovor (čak 55,1%), dobivamo novi stav koji možemo tumačiti da većina ispitanika za teško stanje regije optužuje političku koncepciju lošeg gospodarenja resursima regije i nebrigom za opće dobro.

Tablica 9. Uzroci nerazvijenosti Slavonije i Baranje

Glavni uzrok nerazvijenosti Slavonije i Baranje je:	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Loša privatizacija i zapostavljanje poljoprivrede.	94 (30,1)	43 (34,7)	51 (27,1)
2. Rat i njegove posljedice (progon stanovništva, pljačka i uništavanje mat. Dobara, velika nezaposlenost).	126 (40,4)	41 (33,1)	85 (45,2)
3. Loš politički i gospodarski menadžment.	78 (25,0)	35 (28,2)	43 (22,9)
4. Nebriga samih stanovnika Slavonije i Baranje za vlastitu regiju.	12 (3,8)	4 (3,2)	8 (4,3)
5. Slavonija i Baranja nisu nerazvijena regija.	2 (0,6)	1 (0,8)	1 (0,5)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Može li nova hrvatska stvarnost, koju je u Slavoniji i Baranji posebno obilježio rat i sve loše strane poraća, okrenuti "novu stranicu" ovoj regiji? U čemu ispitanici vide elemente razvoja i svjetlije budućnosti, pokazuju odgovori u Tablici 10. Čak 51% ispitanika budući razvoj regije vezuju uz selo – poljoprivredu i seoski/kontinentalni turizam (tvrdnja 1.). Ova je tvrdnja nešto zastupljenija kod seoskih

⁸ I. Cifrić u tranzicijskoj pretvorbi i privatizaciji vidi novo varanje i oštećivanje seljaka, ali i PIK-ova, time što je zemlja davana "agrarnim interesentima". (Cifrić, 2003:374)

ispitanika (55,6%) nego kod gradskih (47,9%). Iz ovoga se može iščitati da *Slavonci i Baranjski još uvijek svoj kraj prepoznaju kao ruralni i poljoprivredni*. Upola manje ih se opredjeljuje za tvrdnju 2: samo ih 27,2% razvoj regije vezuje uz razvoj industrije (seoski uzorak svega 24,2%, gradski nešto brojniji 29,3%). Na trećem mjestu je politička naklonost državnog vrha – svega 9,9%. Još manji značaj za razvj regije ispitanici pridaju ulaganju u znanost i obrazovanje – samo 8%. Ovaj podatak pomalo začuđuje jer su ispitanici studenti koji bi trebali upravo razvojno percipirati ulogu znanosti i obrazovanja. Nije li ovdje pobijedio socijalizacijski utjecaj životne sredine sam obrazovni proces u kojemu sudjeluju?⁹

Tablica 10. Razvoj Slavonije i Baranje

Najvažnije za razvoj Slavonije i Baranje:	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Ulaganje u poljoprivredu i seoski/ kontinentalni turizam	159 (51,0)	69 (55,6)	90 (47,9)
2. Ulaganje u industriju (bilo koju)	85 (27,2)	30 (24,2)	55 (29,3)
3. Ulaganje u znanost i obrazovanje	25 (8,0)	10 (8,1)	15 (8,0)
4. Politička naklonost državnog vrha	31 (9,9)	11 (8,9)	20 (10,6)
5. Ne mogu ocijeniti	12 (3,8)	4 (3,2)	8 (4,3)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Jedno od značajnih obilježja svake regije je i *odnos samog stanovništva prema imovini*, gospodarenje materijalnim dobrima koje posjeduju. Za Slavonce se znalo tvrditi da su vrijedni, ali i rasipni, da napornim radom stjeću imovinu, ali i da su u nekim situacijama (svadbe, npr.) skloni prekomjernom trošenju. Zato je bilo primjereno upitati ispitanike kako oni doživljavaju odnos Slavonaca i Baranjaca prema imovini. U Tablici 11. najprihvaćenija je tvrdnja 1. koja vezuje rad uz imovinu, koja imovini, a time i radu, daje najveću vrijednost. Taj stav ima ukupno 46,5% ispitanika. Seoski su tu znatno brojniji (53,2%) od gradskih (42%) što se može tumačiti nasljeđenim seoskim mentalitetom koji je imovinu uvijek vezivao uz rad, posebice na zemlji. Također "radni" odnos prema imovini pokazuje i druga po zastupljenosti tvrdnja 3. da "imovinu treba ulagati u profitabilne poslove" – ukupno 36,5% ispitanika (ovdje je mala razlika u korist gradskih ispitanika: 37,8% prema 34,7%). Ove dvije tvrdnje (1. i 3.) prihvaća čak 83% ispitanika, dok ostale dvije (2. i 4.), koje imovinu vezuju uz trošenje i uživanje, prihvaća samo njih 17%. Otuda možemo zaključiti da stanovništvu ove regije nije svojstven rasipnički već *radni i tržišni* odnos prema imovini.

⁹ Naša nam svakodnevica daje brojne primjere za to: kada se nešto želi pokrenuti, promijeniti ili otpočeti, nije ključni argument znanstvena analiza i argumentacija već politička volja i naklonost ključnih ljudi.

Tablica 11. Odnos prema imovini

Kakav je odnos Slavonaca i Baranjaca prema imovini?	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Imovina im je najveća vrijednost koju treba čuvati/radom održavati.	145 (46,5)	66 (53,2)	79 (42,0)
2. Imovinu treba trošiti kako bi se dobro živjelo.	49 (15,7)	13 (10,5)	36 (19,1)
3. Imovinu treba ulagati u profitabilne poslove kako bi se povećavala.	114 (36,5)	43 (34,7)	71 (37,8)
4. Imovina ništa ne znači Slavoncima i Baranjcima.	4 (1,3)	2 (1,6)	2 (1,1)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

Ovako percipirana regija (prema tablicama 7. – 11.) pokazuje dvoje: 1. *stvarno stanje* – prevladava svijest o skromnosti i siromaštvu života, ali i bogatstvu resursa regije koje bi trebalo omogućiti bogatiji život. Regija je percipirana kao nerazvijena, ali ne svojom krivicom već, prije svega, zbog učinaka rata, zapostavljenosti poljoprivrede i loše privatizacije.; 2. *moguću promjenu stanja* – kako je regija percipirana kao izrazito poljoprivredna i ruralna, izlaz je u ulaganju u razvoj tih resursa – poljoprivrede i seoskog turizma, a za to su jamstvo sami Slavonci i Baranjci i njihov odnos prema radu i imovini.

c) Svijest mladih Slavonaca i Baranjaca

U uvjetima materijalizma i konzumizma, permisivnosti i individualizma, mladi su ljudi najizloženiji segment populacije ovim utjecajima. Posebice je taj utjecaj prisutan među mladom populacijom koja se školuje, koja je korisnik Interneta. Koliko su takve okolnosti snažne u socijalizacijskom potiskivanju tradicije jednoga kraja, obiteljskih vrijednosti primarnom socijalizacijom usvojenih, dominirajućeg religijskog svjetonazora – pitanje je na koji nam odgovor daje suvremena globalna stvarnost. Karijera i materijalno mjerljiva dobra (kuća, stan, automobil, plaća i sl.) sve su izraženiji ideali, a mobilnost i nevezanost ispred su dosljednosti i odgovornosti¹⁰. Očekivati je da se i slavonsko-baranjska mlada populacija uklapa u ove trendove.

Ispitanicima je ponuđeno deset životnih vrijednosti svakodnevice, koje predstavljaju svojevrsna duhovna i materijalna dobra. Od njih se tražilo da ih poredaju od 1

¹⁰ Uobičajeno je govoriti o zaživljavanju mentaliteta post-moderne kojemu je svojstvena otvorenost novom, orijentiranost na emocije i spontanost, ne na planiranje i racionalnu odgovornost (Vaillancourt Rosenau, P., 1993:359-360)

do 10, već prema tome koliko im koje znače u životu (1 – najveća vrijednost, 10 – najmanja). Tablica 12. pokazuje da je za sve ispitanike na prvom mjestu skale obitelj, a na posljednjem nacija. Kao što obitelj ne vezuju uz naciju, mladi ne vezuju niti prijateljstvo (koje je 2. po vrijednosti) uz susjedstvo (koje je 9.). Na trećem je mjestu obrazovanje¹¹ pa se može reći da su prve tri rangirane vrijednosti iz sfere "duhovnih dobara". Sljedeće tri vrijednosti su kuća/stan, karijera i novac/velika plaća, što sugerira zaključak da su mladi realni u vrednovanju životnih potreba današnjeg vremena. Vjera je tek na sedmom mjestu što pokazuje da je, premda tradicionalno konfesionalno opredijeljeni Slavonci i Baranjski (dominantno katolici), snaga tradicije po pitanju vjere među njima oslabila. Automobil, iako je potreba današnjice, kao materijalno "nesigurno" dobro, tek je na osmom mjestu (među seoskim ispitanicima na 10.).

Tablica 12. Životne vrijednosti svakodnevice

Duhovna i materijalna dobra	Ukupno prosj. ocjena (rang)	Selo prosj. ocjena (rang)	Grad prosj. ocjena (rang)
1. Obitelj	1,63 (1.)	1,52 (1.)	1,69 (1.)
2. Prijateljstvo	3,49 (2.)	3,62 (2.)	3,40 (2.)
3. Obrazovanje	3,71 (3.)	3,74 (3.)	3,68 (3.)
4. Kuća/stan	5,11 (4.)	4,98 (4.)	5,20 (4.)
5. Karijera	5,50 (5.)	5,75 (6.)	5,34 (5.)
6. Novac /velika plaća	5,56 (6.)	5,60 (5.)	5,54 (6.)
7. Vjeroispovijed	6,51 (7.)	6,09 (7.)	6,78 (7.)
8. Automobil	7,68 (8.)	7,96 (10.)	7,50 (8.)
9. Susjedstvo	7,80 (9.)	7,82 (8.)	7,79 (9.)
10. Nacija	8,00 (10.)	7,90 (9.)	8,06 (10.)

Mogu li ovako složenu sliku života mladi ostvariti u Slavoniji i Baranji? Hoće li san o karijeri biti presudan za njihov odlazak ili ostanak u zavičaju.? U Tablici 13. vidimo da još uvijek većina ispitanika nije sigurna o svojoj sutrašnjici (čak 59,9%). Ipak, nešto više od četvrtine (26,6%) ih je već sada uvjeren u svoj ostanak. Znatno ih je manje sigurno u odlazak iz Slavonije i Baranje, osobito kod dijela uzorka seoskih ispitanika (samo 10,5%). Nadati se je da će i kod onih "nesigurnih" prevladati ostanak, a ne odlazak.

¹¹ Stavljane ove tri vrijednosti ispred ostalih možemo tumačiti i kao karijerističku usmjerenost. Uz obitelj, za karijeru je bitno obrazovanje, ali i prijateljske veze. Tradicionalna vezanost uz susjedstvo, naciju ili vjeru u suvremenim je uvjetima shvaćena kao disfunkcionalna.

Tablica 13. Planovi za budućnost

Po završetku školovanja	Ukupno Frekvencija (%)	Selo Frekvencija (%)	Grad Frekvencija (%)
1. Napustit ću Slavoniju/Baranju zbog karijere.	42 (13,5)	13 (10,5)	29 (15,4)
2. Ostat ću u Slavoniji i Baranji jer ovdje mogu ostvariti svoje životne planove.	83 (26,6)	33 (26,6)	50 (26,6)
3. Još nisam siguran.	187 (59,9)	78 (62,9)	109 (58,0)
Ukupno	312 (100)	124 (100)	188 (100)

* * * * *

Na kraju opisa rezultata ovoga ograničenog istraživanja možemo ustvrditi da je o Slavoniji i Baranji i danas uobičajeno govoriti kroz njezina ključna obilježja – *selo* i *poljoprivredu*. Preispitivanje stanja u regiji kroz pokazatelje *razvijenosti* i *siromaštva* upravo nas vodi prema ovim obilježjima. Depopulacija sela, neprofitabilnost i neperspektivnost poljoprivrede u postojećim okolnostima svrstavaju ovu regiju među nerazvijene, a uvjete života reduciraju, što se može opisati kao *osiromašivanje* regije i stanovništva. Uočena skromnost u potrebama stanovništva, kao i mišljenje da je regija prirodno bogata nisu dovoljno jamstvo svjetlijoj sutrašnjici. To se posebice pokazuje u nesigurnosti ostanka po završetku školovanja kod velikog broja mladih Slavonije i Baranje.

4. ZAKLJUČAK

Siromaštvo i nejednakost, premda globalni problemi, i dalje se tretiraju nacionalno, jer nema, ističe U. Beck, globalne mjerodavnosti za globalne nejednakosti i institucija za njihovo promatranje, pa se globalne nejednakosti raspadaju u tepih od krpica nejednakosti u nacionalnim državama (Beck, 2004:53). Nacionalne politike socijalne skrbi nisu dovoljno učinkovite u smislu trajnog rješavanja siromaštva i nejednakosti danas, baš kao što to nisu bile niti prije 200 godina¹². Na svjetskoj razini siromaštvo je prihvaćeno kao globalni problem s kojim se mora živjeti. U nacionalnim okvirima države nastoje održati podnošljivo stanje tako da, s jedne strane, zagovaraju mjere vlastitog gospodarskog razvoja i smanjivanja nezaposlenosti, a time i socijalnih slučajeva, a s druge, pak, opravdanje za nezaposlenost i širenje nejednakosti i siromaštva traže u svjetskoj situaciji globalnog kapitalizma. Takva je interpretacija osobito izražena u tranzicijskim zemljama. Hrvatska je svoju tranziciju upravo tako postavila: *put u kapitalizam jednako je širenje socijalne nesigurnosti*.

Socijalna je nesigurnost politički predočena (pa čak u široj javnosti i prihvaćena!) ne samo kao rizik siromaštva, već i kao otvorena prilika bogaćenja. To se pokazuje kroz brzo produbljivanje jaza socijalne nejednakosti. Hrvatsko se društvo tranzicijski polariziralo na manji segment koji živi san bogaćenja i znatno veći koji svoje želje ostvaruje tek kao preživljavanje. Tako se kapitalistički san potrošačkog društva pokazuje kao put koji nije za sve građane jednako postavljen.

Hrvatske su regije također različito doživjele ovaj put: jednima je značio razvoj i oživljavanje gospodarskih i drugih aktivnosti, drugima suprotno – zamiranje gospodarstva, rast nezaposlenosti, depopulaciju, širenje siromaštva. *Slavonija i Baranja spadaju među ove druge*.

Dok su nekada *seoski posjed, hrana i rad* bili jamstvo života, izvor bogaćenja i bogatstva, Slavonija i Baranja su bile regija daleko od siromaštva i preživljavanja, regija u koju se dolazilo a ne odlazilo. Slavonski raj prirodnih ljepota i bogatstva u kojemu se rad i gospodarenje isplatilo¹³, danas je izgubio privlačnost pred tehnološkom moći koja ne počiva na prirodnoj izvornosti već na tehničkoj opremljenosti.

Novi se sustav vrijednosti gradi na ključnom mjerilu – profitabilnosti – koje, pak, nije u prirodnom sustavu vrijednosti. Uvedeni tržišni sustav više nije jamčio životnu sigurnost od poljoprivrednog posjeda i rada. Hrana i krov nad glavom

¹² K. Polanyi na primjeru engleskog Zakona Speenhamland (1795.-1834.) nam daje argumente zašto kapitalizmu nije u prirodi briga za siromašne. Tim je zakonom uveden sustav doplatka kojim se siromašnima osiguravalo pravo na život, ali se u isto vrijeme onemogućavao razvoj tržišta rada. Siromašni su, štice tim zakonom, izbjegavali rad i mirili se sa preživljavanjem u siromaštvu. Ukiđanjem ovog zakona kapitalizam je svoje pravo na život branio tržištem. (Polanyi, 1999:101-128)

¹³ Slavonski prosvjetitelj M. A. Relković o Slavoniji 18. stoljeća piše: "Slavonijo, zemljo plemenita, / vele ti si lipo uzorita, / nakićena zelenim gorama, / obalama četirim vodama. / Na priliku zemaljskoga raja / rike teku sa četiri kraja," Osim ljepote, Slavonija i trud nagrađuje: "Tebi zemlja za tvoj trud i muku / uvik daje i pruža ti ruku, / i plaća ti trostruku nadnicu / i dobitak vraća i glavnicu, ..." (Relković, 1916:3,163-64)

prestali su biti mjerilo bogatstva. Poljoprivreda, kao dominirajuća djelatnost regije, nije više profitabilna i prosperitetna. Ostale djelatnosti nisu, međutim, Slavoniji i Baranji nadomjestile nekadašnju ulogu poljoprivrede. Zavičajna vezanost sve manje može zadržati najvitalniji dio populacije koji odlazi u gospodarski življa i raznovrsnija područja (koja su to vidljivo je iz pokazatelja Tablice 1.). Samo je manji dio mladih koji se školuju uvjeren da će ostati u Slavoniji i Baranji (Tablica 13.). Mogu li oni biti inicijatori i nositelji promjena koje će regiju revitalizirati, pitanje je koje mora dobiti potporu u sadašnjim žiteljima, posebice u sadašnjem političkom i gospodarskom menadžmentu.

Slavonsko-baranjske prilike sami stanovnici prihvaćaju kao prosječne po pitanju bogatstva, ali i kao prilike teškog življenja, čak težeg nego prije (Tablice 3-6). U regiji prevladava svijest o skromnom i siromašnom životu koji, međutim nije posljedica siromaštva regije. Prirodni bi resursi trebali donijeti drugačiji život i, dakako, drugačiju percepciju Slavonije i Baranje. Regionalna je nerazvijenost prije svega posljedica rata, zapostavljenosti poljoprivrede i loše privatizacije. Izlaz je u aktiviranju postojećih resursa – poljoprivrede i seoskog turizma, prije svega, a za to su jamstvo sami Slavonci i Baranjski i njihov odnos prema radu i imovini (Tablice 7-11).

Današnje bi rasprave o siromaštvu i zaostajanju Slavonije i Baranje, dakle, trebalo shvaćati u prvom redu kao rasprave o dva procesa: 1. o zapostavljanju i neprofitabilnosti do jučer dominirajuće djelatnosti – poljoprivrede, ali i 2. o depopulaciji sela koje je dominiralo vitalnošću i tradicijom agrarne orijentacije. To je u biti govor o uzrocima i posljedicama, što je rezultiralo osiromašivanjem koje je proporcionalno intenzitetu navedenih procesa. Pri tomu treba objektivno vrednovati sve negativne učinke rata u ovoj regiji, pa i taj da se glavnina gospodarske aktivnosti izmjestila iz ove regije u sigurnije i infrastrukturno opremljenije regije.

Kako osiromašivanje ne bi završilo u siromaštvu, nužno je okrenuti smjer ovim procesima. To je moguće kroz revitalizaciju ključne djelatnosti – poljoprivrede – uz uvažavanje ruralne tradicije regije¹⁴. Također u političkoj koncepciji gospodarskog razvoja nužno je shvatiti sljedeće: uvjeti života sela (infrastrukturna neopremljenost) ne smiju biti znak siromaštva onih koji pristanu živjeti na selu; rad u poljoprivredi ne smije biti niskoproduktivna djelatnost namijenjena neobrazovanom dijelu populacije; naglašavanje tržišnosti ne treba uzimati svoj danak u obezvrjeđivanju proizvodnje hrane i neindustrijskih poljoprivrednih kultura; konačno, selo i poljoprivreda se ne smiju prikazivati kao teret koji opterećuje razvoj grada i ostalih nepoljoprivrednih djelatnosti.

¹⁴ Revitalizacija kao modernizacija poljoprivrede uz uvažavanje ruralne tradicije, ali ne i retraditionalizacija, put je koji može aktivirati resurse ove regije. O tome opširnije u članku: Šundalić, 2003;77-93.

LITERATURA

- Beck, Ulrich (2004.) **Moć, protiv moći u doba globalizacije**, Zagreb, Školska knjiga.
- Bejaković, Predrag (2001.) Borba protiv siromaštva u svijetu i u Hrvatskoj, "Ekonomija", Vol. 8, No. 1(2001.), str.337-372.
- Bejaković, Predrag (2005.) Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj, Zagreb, "Financijska teorija i praksa", Vol. 29, No. 1(2005.), str. 95-118.
- Cifrić, Ivan (2003.) **Ruralni razvoj i modernizacija**, Zagreb, IDIZ.
- Engdahl, William F. (2005.) **Sjeme uništenja**, Zagreb, Detecta.
- Freeman, Christopher – Jahoda, Marie (1980.) **Budućnost svijeta**, Zagreb, Globus.
- Intelektualni kapital, Uspješnost na nacionalnoj, županijskoj i poduzetničkoj razini 2004., **Hrvatsko gospodarstvo u 2004.**, Zagreb, HGK – FINA,
- Marshall, Gordon (1998.) **Dictionary of Sociology**, Oxford, Oxford University Press.
- Polanyi, Karl (1999.) **Velika preobrazba**, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk – HSD.
- Radermacher, Franz Josef (2003.) **Ravnoteža ili razaranje**, Zagreb, Intercon – Nakladni zavod Globus.
- Relković, Matija Antun (1916.) **Satir iliti divji čovik**, Zagreb, JAZU, Tisak dioničke tiskare.
- Rogić, Ivan (1995.) **Progonstvo i povratak**, Zagreb, Sysprint.
- Singer, Peter (2005.) **Jedan svijet, etika globalizacije**, Zagreb, IBIS grafika.
- Slater, Don (1998.) Needs – Wants, u knjizi: Ch. Jenks: **Core Sociological Dichotomies, London**, SAGE Publications Ltd, str.315-328.
- Srakić, Marin (1994.) Ratna stradanja Đakovačke i Srijemske biskupije, u zborniku: **Hrvatska – povijest sjeveroistočnog područja**, Osijek, str.343-400.
- Šućur, Zoran (2001.) **Siromaštvo**, Zagreb, Pravni fakultet.
- Šundalić, Antun (1999.) **Od rezignacije do utočišta**, Osijek, Matica hrvatska.
- Šundalić, Antun (2003.) Retradicionalizacija ili revitalizacija ruralnog prostora Slavonije i Baranje, u zborniku: Štambuk, M. – Šundalić, A.: **Razvojne perspektive ruralnog svijeta Slavonije i Baranje**, Zagreb, Institut društvenih znanosti I. Pilar, str. 77-93.
- UNDP Report 1999. (2000.) Globalization with Human Face, u D. Held – A. McGrew: **The Global Transformations Reader**, Cambridge, Polity Press, str.341-347.
- Vaillancourt Rosenau, Pauline – Bredemeier, Harry C. (1993.) Modern and Postmodern Conceptions of Social Order, "Social Research", Vol. 60, No. 2(1993.), str.337-362.

PAUPERIZATION AND UNDERDEVELOPMENT – SLAVONIA AND BARANJA IN THE EYES OF THEIR OWN INHABITANTS

Antun Šundalić
Faculty of Economics, Osijek

Summary

The author considers the problem of poverty and underdevelopment as a regional feature within the Croatian society. Which region is poorer within the framework of a national state is the issue on which certainly the economic and demographic structures have influence, but on the Croatian society the consequences of war activities also.

The region of Slavonia and Baranja is in Croatia traditionally recognizable by its rurality and agricultural economy. During the latest decade the region has been more and more recognizable by its features of depopulation, de-industrialisation and unemployment, which, when the two first characteristics are added, gain the common denominator of being devoid of promising feature, as well as the pauperisation of the region recently affluent in food production and high employment. Where are the reasons for this kind of transformation, and how does the population of Slavonia and Baranja accept the existing status is the author's subject of analysis that he carried out on the basis of theoretical finds and statistical data, but also on the basis of the results of the carried out research. The question that has also been put forward in this paper is the one if the pauperization in this region is perceived as a 'situational compulsion' or is it already in the phase of becoming a reality as 'the culture of poverty'.

Key words: *poverty, pauperisation, underdevelopment, transition, Slavonia and Baranja*

VERARMT UND UNENTWICKELT – SLAWONIEN UND BARANJA IN DEN AUGEN IHRER EINWOHNER

Antun Šundalić
Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät, Osijek

Zusammenfassung

Der Autor betrachtet das Problem der Armut und Entwicklungsschwäche als ein regionales Merkmal innerhalb der kroatischen Gesellschaft. Welche Region im Rahmen des Nationalstaates ärmer ist, ist eine Frage, auf die die wirtschaftliche und die demografische Struktur Einfluß haben, in der kroatischen Gesellschaft aber sind auch die Folgen des Krieges mitverantwortlich.

Die Region Slawonien-Baranja in Kroatien ist traditionell an ihrer Ruralität und an der Landwirtschaft erkennbar. Im letzten Jahrzehnt erkennt man die Region immer mehr an den Merkmalen der Entvölkerung, der Entindustrialisierung und der Arbeitslosigkeit, die unter einen gemeinsamen Nenner zu führen sind: Perspektivlosigkeit und Verarmung der unlängst noch an Nahrung und Arbeit reichen Region. Wo sind die Gründe für diese Veränderung, und wie die Bevölkerung den jetzigen Stand der Dinge akzeptiert, versucht der Autor zu analysieren auf Grund von theoretischen Befunden und statistischen Indikatoren, aber auch auf Grund von Resultaten der durchgeführten Forschung.

Erlebt man in dieser Region die Verarmung als einen situativen Zwang oder ist schon eine Phase eingetreten, wo die Kultur der Armut sich einlebt – dies ist auch eine Frage, mit der sich der Autor im vorliegenden Text beschäftigt.

Schlüsselwörter: *Armut, Verarmung, Entwicklungsschwäche, Transition, Slawonien und Baranja.*